

מנהלים/ות מורים/ות ואנשי חינוך יקרים,

אנו בראייתו של חודש חשוון, זמן שבו נטמנים הזרעים באדמה, וכולנו מייחלים לגשם ז'גשים" אותם. זמן שבו כולנו מקווים שהכינרת תתמלא במים, וגם מאגרי המים האחרים, וכי יתקיים הפסוק "והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת, למטר השמים תשתה מים" (דברים י"א, ו"א).

בכתב עת זה ניגע בנושא בקשת הגשמים ובמושגים "גשם" ו"מטר" בעזרת טקסטים מכמה מקורות וסוגות: תורה, גמרא, אמנות ושירים עבריים.

" בַחֲשׁוֹן יָרַד יוֹרָה וְעַל גַּגֵי רִקְדוּ... " (מתוך "שנים עשר ירחים", מילים ולחן נעמי שמר)

[...]

גֶשֶׁם, רַד כְּבֵר גֶשֶׁם
כִּי צָרָךְ לִשְׁטוֹף הַכֹּל
לֹא חוֹצָה לְרֵאוֹת הַכֹּל כְּשֶׁבֶא
הַגֶּשֶׁם
רַד כְּבֵר גֶשֶׁם
כִּי הַעִיר כְּבֵר עֵיפָה
הִיא פּוֹחֶדֶת מֵעֲמָמָה
רוֹצָה לְגֶשֶׁם.
[...]

(מתוך **גשם**, מילים ולחן: **מאיר בנאי**)

תימא ח'ליל, מטריית גשם (פעילות להב"ה 2013, מתוך אתר פיקוויקי)

חודש חשוון הוא החודש שבו בדרך כלל הגשם מתחיל לרדת. על פי התורה יש לגשמים זמן מיוחד: "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" (דברים יא, יד). על עת הגשמים, עת הירה ועת המלקוש, מספרת הגמרא: "תנו רבנן: יורה במרחשון [תחילת הגשמים בחשוון] ומלקוש בניסן [סיומם בפסח, באביב] [...]. תלמוד לומר בעתו" (תענית ו ע"ב).

את הגדרת הזמן הזאת אנו פוגשים גם בזמר העברי, למשל, בשיר "**אנחנו לא צריכים**": "**את הגשם תן רק בעתו ובאביב פזר לנו פרחים**" (מילים: אבי קורן, לחן: שמואל אימברמן). אנו שרים מבקשים גשם ופרחים בעתם, ומדגישים ש"יתר מזֶה אֶנְחֵנו לא צָרִיכִים".

הגמרא מוסיפה ומחדדת את העתים שבהן מתחילים להתפלל לגשם: "מזכרין גְבוּלוֹת גְשָׁמִים בְּשָׁמְרִי עֲצָרָת [שחל מיד אחר] סוכות ובארץ ישראל נחגג יחד עם שמחת תורה [ושאֶלַץ אֶת הגשמים בז' **בחשון** (תענית פרק א)].

כלומר, בנוסח תפילות שמונה־עשרה בחורף חלים שני שינויים הדרגתיים: הראשון, משמיני גערת מתחילים לומר בתפילה את המשפט: "משיב הרוח ומוריד הגשם" (במקום הנוסח הקייצי: "משיב הרוח ומוריד הטל"); והשני, מז' בחשוון, בהנחה שכל עולי הרגל כבר שבו לבתיהם והזרעים נטמנו באדמה, משתנה גם נוסח "ברכת השנים", ואומרים: "ותן טל ומטר לברכה".

משום שהבקשה **בברכת השנים** "ותן טל ומטר לברכה" נאמרת רק בחלק מחודשי השנה – בחורף – היא מודפסת בסידור התפילה באותיות קטנות יותר מהאותיות הרגילות. ענין זה הוא המקור ליבטוי "אותיות של טל ומטר" שפחשו אותיות קטנות. (היבטוי ההפוך, המציין אותיות גדולות הוא: "**אותיות של קדוש לבנה**").

גֶשֶׁם ומטר

המילה "גשם" שממנה נוצרה גם המילה "גֶשְׁמִיּוֹת" אינה קשורה כלל לטיפות המים היורדות מתוך העננים. בארמית "גֶשֶׁם" פירושו "גוף", ובערבית "גֶסֶם" הוא "גוף", ובהרחבה "חומר". "דבר ממש במציאות". ססף על המילים "גשמי" ו"גשמיות", נוצר מ"גֶשֶׁם" במשמעות "גוף" גם המילים "מְגֶשֶׁם" (מסורבל, כבד תנועה), "הַגְשָׁמָה" (מימוש וביצוע של רעיון או חלום), "הַתְגַשְׁמוֹת" ועוד.

בלל ריבוי השימוש במושג גש"ם במשמעות "גוף" ו"חומר" מעטות בשפתנו היום המילים משורש זה במשמעות "טיפות מים משמים". כדי למלא את הצורך הזה נוצרו בעברית החדשה מילים חדשות על בסיס מילה אחרת מהתנ"ך שמשמעותה גשם – "מטר": "ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים" (דברים יא, יא), כמו המילים החדשות "מַטְרָה", "מַמְטָרָה" ו"מַמְטָרִים".

בשיר "**כמו חבב**" (מילים ולחן: נעמי שמר) מהדהד כפל המשמעות של השורש גש"ם: "**וכמו ענן להתגשם מעל חלקת שדה ריקה ולהביא לרגביה את הבשורה הירקה**" – הענן מגשים את עצמו בהודרת הגשם.

ממטר למטריה

אוגוסט רנואר, המטריות, 1881-1886

בציור "המטריות" של רנואר מתוארת סצנת רחוב עמוס בפריז ביום של ממטרים. רוב האנשים אוחזים מטריות, והאומן יוצר מתח בין רוב האנשים האוחזים במטריות, לבין שתי נשים בלי מטרייה. האישה משמאל, בלבוש חורפי בצבעי כחול־סגול, אוחזת בידה האחת סלסלה, ובידה השנייה מרימה את חציאתה בשל הבוץ והמים שבדרך. אישה אחרת, מוסתרת בחלקה, ניצבת מאחורי האם המסתכלת על בנותיה, והיא פותחת או סוגרת את מטרייתה. נשאלת השאלה: האם הגשם זה עתה פסק, או אולי מתחדש אחרי הפוגה?

בסצנה המתוארת ההתרחשויות קורות מימין התמונה ומשמאלה, ואילו המרכז נותר "ריק". מימין דמויות רבות, ובולטות בהן האם והבנות האוחזות חישוק ומקל. הילדה הצעירה מביטה "החוצה" ישירות אל הצופים, ואילו האנשים סביבה מרוכזים בעניינם. דמות האישה משמאל (האוחזת בסל), שאליה מתקרב גבר במעיל חום אוזח במטריה, אולי כדי לתת לה מסתור מהגשם, גם היא מביטה אליו הצופים, ובגופה ניכרים קמרונות וקווים מעוגלים. הדמות הראשית והחישוק מועמדים כנגד זוויות המטריות. המטריות מסודרות בקפידה ויוצרות צורות גאומטריות.

מעניין לציין שרבות מהדמויות "נחטכות" מהמסגרת כאילו היה הציור צילום – ציור־צילום של יום חורף ומטריות ברחוב בפריז.

גשם בזמר העברי

בזמר העברי הגשם מופיע בהקשרים רבים: בראש ובראשונה הוא חשוב לחקלאות, ומתוך כך למזונו של האדם.

על פי הכתוב בתורה "ונתתי מטר ארצכם בעתו [...] ואספת דגנך ומירשך ויצהרך" (דברים יא יד), כותב המשורר לוין קפניס **שיר תפילה**: "גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, נְאֻנְחַ שְׂדֵה מַחֵם / גֶשֶׁם, גֶשֶׁם, מַתְחֵם הַגֵּן בְּלִי דָם / שְׁמַע קוֹלֵנוּ אֵל שָׁמַיִם / וְרַד לְאַרְצְךָ, גֶשֶׁם מִים!"

התפילה "**את הגשם תן רק בעתו**" והבקשה לשגרת חיים ברוכה מופיעות בפזמון החוזר בשיר "אנחנו לא צריכים".

בשירו של מאיר בנאי "**גֶשֶׁם**" מתוארת מציאות אורבנית של העיר – הזוהמה, הקבצנים, ההפסדים והזיכרונות האבודים. בפזמון השיר זועק בנאי מלבן לגשם, כאלמנט מנקה או מתקן את עוולות הקיום: "גֶשֶׁם, רַד כְּבֵר גֶשֶׁם / כִּי צָרָךְ לִשְׁטוֹף הַכֹּל / לֹא רוֹצָה לְרֵאוֹת הַכֹּל כְּשֶׁבֶא הַגֶּשֶׁם..."

מאחלים לכם חזרה נעימה וברוכה לשגרה והרבה גשמים מפרים ונעימים,

מנהלות המרחבים: רונית, גילה, רננה וכל צוות תל"י

כתבה: רננה אברון הוכבר.

להרחבה, מטריות באמנות

על חודש חשוון באתר לבנה

רוצים להצטרף לרשימת התפוצה שלנו? לחצו כאן

אם אינך רואה מייל זה כראוי (תמונות וטקסט בגודל לא אחיד) לחץ/י כאן

קֶרֶן תַּל"י | ע"ר 58040812 | אברהם גרנות 4, ירושלים | 074-7800764 | tali@tali.org.il | [הסר | דווח כספאם](#)

נטלח באמצעות תוכנת ActiveTrail